

Inkább (?) a nemlét

Balogh Tamás: *Nemlétező dolgok*

A Szegeden élő Balogh Tamás második kötetének fényképnegatívokra emlékeztető, a könyv címével párbeszédbe lépő borítójának elülső fedele („Nagy Zopán fotográfiáinak felhasználásával készült”) forgalmas nagyvárost mutat, kereszteződéssel, emeletes házakkal, villamosmegállóval s az ebben a megállóban várakozó, a forgalom irányába tekintő alakkal. Ez a figura ugyanakkor a hátsó borító ugyanezt az utcaszakaszt ábrázoló kicsinyített fotográfiáján már nincs ott – ám láthatóan nem retusálták, hiszen *időközben* a forgalom iránya is más lett, s a villamos is épp elhagyja a megállót. Amellett, hogy az ácsorgó alak vélhetően a könyv egyik rendszeresen feltűnő, tehát valószínűsíthetően főszereplőjére, a megállóban kaszanovázó Bényei Gáspárra utal, adódik a kérdés, mire föl ez a játék. Mitől nemlétező, és ki- avagy kicsoda? Bényei Gáspár (?) a nemlétező vagy a mellette elsuhanó autók? Létezhet-e – ha a borítót autonóm műalkotásnak tekintjük – egyik a másik nélkül? Ennél a gondolatmenetnél maradva: a hátsó borító képe ráadásul nem is *ezt* az utcaszakaszt ábrázolja, hiszen hiányzik róla mind a cím, mind az a szerzői név, amely a kötet szövegeiben is sokszor megjelenik, mindenáron jelentésképzésre törekedve. Mi nemlétezik tehát? Ha a borítón látható figura valóban a novellák említett, kitüntetett figurája, akkor a nemlétezés, a hátsó borítóról eltűnés ennek az alaknak a fikcióbéli mivoltára utalhat, fenntartva egyben a fikció mint lehetséges világ *valóságos*, mégis bizonytalan és kételyekkel övezett létét, amit a fedőlap (azaz az ottlét) is bizonyít. A bizonytalanság és a kétely a szóban forgó szereplő kiletére is vonatkozhat: Bényei legalább háromszor-négyszer bukkan fel a könyv különféle történeteiben (ha beszélhetünk egyáltalán ilyenekről), karaktere úgyszólván körülírhatatlan (vagy egyáltalán nincs neki), igazi szöveg-jellem, aki a poétikai játszadózások kísérleti alanyának is tekinthető – s hogy az elülső borítón nekünk háttal áll, épp *arctalanságát* mutatja, ami összhangban áll a borító elmosódottságával, fényképnegatív jellegével. S persze lehet nemlétező az a regény is, amelyet a *Kishitű Zsuzsiban* emlegetnek, s amely úgy létezik, hogy igazából nincsen, legalábbis nem

önállóan, *magában* áll, csak mint az egész (amiről úgyszintén nem tudjuk meg, *igazából* kicsoda) fele.

A leginkább irodalomelméleti érdeklődésű olvasóknak ajánlható *Nemlétező dolgok*ra sokáig kellett várni. Az irodalmi pályáját látványosan, akkor feltűnőnek és rendkívülinek számító médiahátszéllel kezdő Balogh Tamás, aki mostanság elsősorban szekunder jellegű munkáival vétezi észre magát, első könyve 1993-ban jelent meg az AB OVO gondozásában, *Egy fűzet magánélete* címmel. A tizenegy éves hallgatás okai nyilvánvalóan szerteágazóak, talán egyike ezeknek az az egyre értékesebbnek látszó irodalomtörténeti, filológusi munka, amelynek gyümölcse több elfeledett kézirat feltérképezése és (újra)kiadása, Kosztolányi Dezső fiataloknak átdolgozott – „ifjúsági” – *Aranyáskönyvétől* Nemes Nagy Ágnes *Az öt fenyő* című regényéig. Ugyanakkor az ez idő alatt sem szűnő folyóiratközlések arról árulkodtak, hogy a *Nemlétező dolgok* szerzője nem hagyott fel a prózairással. Az új könyv a „hallgatás” tizenegy évének szövegeiből ad reprezentatív válogatást, tehát egy hosszúra nyúlt időszak terméke, s minthogy a szövegek láthatóan megírásuk/megjelenésük kronologikus rendjében követik egymást, vélhetően valamelyest a pálya fejlődésének dokumentuma is. Hová érkezik/érkezett el, eljut/eljutott-e valahonnan valahová a szerző, megfigyelhető-e látványos alakulás, „fejlődés” ebben az időben? Miről és milyen hangon szól ez a „hányaveti” próza?

A fentiek ismeretében nem meglepő: Balogh Tamás lehetetlen eseményekről szóló szövegei mögül rendre kikacsint az irodalmár. A könyv szövegei a (poszt)modern irodalomelméletek belátásán alapulnak („Csak semmi modernkedés, lineáris történetmesélés van”), aminek a montázsstechnika alkalmazása, az idősíkok és terek totális összezavarása, a novellabeli személyiségek megtöbbszöröz(őd)ése, ezzel kapcsolatban pedig a beszélői szerepek váltogatása, ezzel a narrátori pozíció folyamatos és játékos elbizonytalanítása, az ihlethiány és az alkotói problémák tematizálása (ezáltal paradox módon szövegek létrehozása), az állandó – gyakran

intertextuális vonatkozású – kiszólás a legfőbb jellemzője. Ez a nyelvi játékokon túl azonban egzisztenciális – de a szövegen belül maradónan egzisztenciális – konfliktusok okozójává is válik, Balkéz Kettő önéletrajzi vallomása szerint például (az eredetiben is kurzíválva): „*Most tehát a fűzet lett a ketrecem. Szavakba, mondatokba zárom magam, én lettem a szöveg, én nézek vissza minden betűből, de még a szóközökből is. A vessző is, a pont is én vagyok. A legutolsó, szövegvégi ponttal pedig megszűnünk létezni.*” Az elméleti eljárások túlzásba vitt alkalmazása olyan benyomást is kelthet az olvasóban, hogy Balogh Tamás egész egyszerűen viccel. Karikíroz, majmol: az eredendően „bűnös” teóriát, a detektívrégény műfaját, az alteregó irodalmat, a minimalista prózát. Ez esetben azonban – bár lehetne mód az ellenkezőjére – még mindig erősen a szövegvilágon belül vagyunk.

A szerző, narrátor, szereplő alakjának egybecsúsztatása, majd újbóli szétválasztása és ismételt összehozása olykor ragadóssá, sőt néha terjedelmes szövegrészleteket vagy egész szöveget magával ragadóvá és befolyásolóvá válik, amilyen a kötetnyitó *Bokaviadal* című novella is. Ebben egy kórterem alkalmi lakóinak kálváriája olvasható, miközben nevek, szerepek és történetek (motívumok, karakterek) keverednek össze – „minden bokatörött rokona, ismerőse egymásnak. Tüneteik, fájdalmaik ugyanazok, miért ne lehetnének hát a nevek is felcserélhetők?”, hogy aztán az olvasó is hasonlóképp járjon, s a végén fogalma se legyen róla, ki kicsoda a történetben, különös tekintettel a narrátor személyére, aki maga ugyanígy van ezzel: „Már azt sem tudom, ki vagyok. Nemhogy azt, hogy hol és mióta.” A szerző szöveggel szembeni ironikusan kritikus attitűdjére annak a Balogh Tamás nevű rendőrnek a szerepeltetése is fényt vet, akiről egy ízben gyanúsán szkeptikusan fogalmaz a szöveg beszélője: „mi van, ha magát üldözi?” A „regényhős akarok lenni” záró- (és nyitó-) mondat pedig végzetesnek bizonyul, hiszen innen a kötet szinte minden darabjában felbukkan, mégsem érezni a szövegek közötti biztos összetartozást, egymáshoz teremtettséget – köztük az átjárás leginkább az alakok felbukkanására szorítkozik. A fent emlegetett játék a *Kishitű Zsuzsiban* tetőzőik, amelyben a fő szöveget egy betéttörténet gazdagítja, Vikomm Oszkár *Kishitű Zsuzsi* című, regényként aposztrofált műve – a két írást motívikus, hangnem- és stílusbeli áthallások kötik össze, Radvánszky Olivér szerepeltetése pedig a könyv első darabjához kapcsolja az „eredeti” szöveget.

Balogh Tamás novelláinak nyelve bár puritán, nem szépirodalmi igényű puritánságról, az

írói közlés, és vele a stílus, a kifejezőeszközök, szóképek vagy alakzatok egyszerűségéről, minimusról van szó: a *Nemlétező dolgok* szövegei „átlagosan”, jobbára a közepes, sokszor az alantás (ritkábban a trágár) stílusnem eszközeivel, gyakran a szlengből vett fordulatokkal élnek, narrátoraik (narrátoruk?) hétköznapi módon, olykor a szórendre sem ügyelve, kimondottan – és szándékosan – esetenül fogalmaznak. Nincs bennük tehát „erős”, látványos, esetleg filozófiai igényű, elgondolkodtató mondat, vélhetően kevés olyan olvasó lesz, aki a kötet bizonyos szöveghelyeit fűzetbe vagy emlékkönyvbe másolja. Ha feltevéssem valóságnak bizonyult, és a *Nemlétező dolgok* tényleg az elmúlt „csöndes” tizenegy év dokumentuma, akkor az *Átlag regénye* sem kecsegteti sok jóval az ingyenc olvasót: a „szép” mondatokra, egyleőre még, várnia kell.

Fontos megjegyezni, hogy a könyv szövegeinek műfajmegjelölése korántsem pontos, ugyanis a 171 oldalon található őt (!) írás közül talán csak a tárgyalt *Bokaviadalra* mondható, hogy novella, illetve erre sem: a 28 oldalas szöveg szétfeszíti egy novella kereteit, de elbeszélésnek sem mondható, hiszen a bokaműtéje után E/1-ben megszólaló narrátor nem klasszikus értelemben elmesél, inkább (a történet egyik szereplőjeként) mesélget, töredékesen, viccelgetve felidéz az elmúlt napokat, melyekről kiderül hogy nem nyolcan vannak, ahogy erre a beszélő emlékezett, csupán egyetlen van belőlük, a narrátor pedig – régi fogás, de nem hat avítán – álmodta őket. A *Kishitű Zsuzsi* megint csak terjedelmes írás, ráadásul műfaji besorolásának problematikusságáról a szövegben található említett betéttörténet s különösen annak műfajmegnevezése árulkodik. A *Balkéz Kettő* ugyancsak kisregénygyanús, az „elveszettnek” titulált *Bolond Éva* pedig a könyvnek az a fejezete, ahol a jó szándékú, történetmesélős prózára áhítózó olvasó – ha eddig még nem tette – biztosan pihenteti a művet: a lábjegyzetekkel tarkított, oldalnyi hosszúságú Kosztolányi-mottóval dúsitott mindösszesen tíz (!) oldal első megjegyzése szerint „[e]lőkerült részlet a *Bolond Éva* című elveszett regényből”. Kis megkönynyebbülés, hogy a kötetzáró *Átlag regénye* műfajmegjelölő címmel rendelkezik, ezzel viszont az a probléma, hogy a tulajdon életének regényét író Átlag történetét hat fejezete súríti a szerző, így egyes részeket (például a hegyvidéki kirándulás meszeszerű történetét) óhatatlanul súlyoz, eltűlőz, tehát a szöveg nemhogy regénnyé nem áll össze, de regénytöredéknek is csak jóindulattal nevezhető; legyen: regénytöredék-paródia. Azon pedig már meg sem lepődhetünk, hogy Átlag – a borítónak és számos szövegrésznek megfelelően – a szöveg (és a könyv) végére érve, miután egy

vattacukrot majszoló Jancsika nevű kisiúval alaposan elbeszélget fikció és valóság kapcsolatáról, a „legközelebbi buszmegállóba megy, és várni kezd”.

A fentiekből kiderülhetett, hogy a *Nemlétező dolgok* leggyakoribb eleme a reflexió, az állandó utalás a szöveg (azaz a fikció) fikcionalizáltságára, ami egyfelől ironikus gesztusként, másfelől a

fikció fogalmának szétírásaként, megsemmisítéseként olvasható – marad tehát az örkenyi „nagy bűdös semmi”: a valóság. Amivel, megszabadulva egyes beidegződésektől, túlzásba vitt poétikai fogásoktól, valamilyen *formában* még lehet majd kezdeni ezt-azt.

(*Bába Kiadó, 2004*)

Kiss László

A könyvkritikai rovat megjelenését
a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és
Kiadók Reprográfiai Egyesülete támogatja.

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.